

ленні української церковної музики XVII—XX ст. (зокрема, на матеріялі творів невідомих авторів, М. Ділецького, М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя).

У п'ятому розділі — „Творчі портрети“ — талановито змальовані особистості її рідних, земляків, друзів студентських років, педагогів, у яких вона навчалась. Серед яскравих замальовок — статті до ювілеїв землячки, оперної співачки Лариси Штанько та видатного представника теоретичного музикознавства Харкова Леоніда Решетнікова, творчі портрети рівненських музикантів Богдана Яремка, Михайла Довганича, Олександра Тарасенка, Галини Топоровської, гуцульського мультиінструменталіста Василя Івасишина та ін.

Н. Супрун-Яремко з особливою відповідальністю ставиться до жанру відгуків і рецензій на автореферати дисертацій, наукові симпозиуми, філармонійні концерти, творчі звіти студентської молоді, вкладаючи в них кропітку роботу, виражаючи захоплення та доброзичливість (шостий розділ).

Видання „Музикознавчі праці“ Надії Супрун-Яремко зацікавить представників академічних установ, фольклористів, культурологів, істориків, музикознавців, викладачів й студентів вищих та середніх навчальних закладів. Уже сьогодні воно входить у мистецьку навчальну та художню практику.

Неоніла ОЧЕРЕТОВСЬКА

Юрій Ясіновський. Візантійська гимнографія і церковна монодія в українській рецепції ранньомодерного часу.— Львів: Поліграфічний центр Вид-ва Львівської політехніки, 2011.— 468 с. (Історія української музики: Дослідження, вип. 18)

Важливим внеском у розбудову української медієвістичної науки стала монографія дійсного члена НТШ Юрія Ясіновського „Візантійська гимнографія і церковна монодія в українській рецепції ранньомодерного часу“¹, у якій автор пройшов зворотній хронос шлях до джерел національної культури. У праці автор зосередив увагу на ранньомодерній добі та її знаковому явищі — нотолінійному Ірмолої, а також на візантійському обряді, звідки молода Київська держава прийняла християнську віру“². І саме в цій книжці визначено ті важливі віхи в історії української культури, що закарбували її „лінії долі“ на віки і в майбутньому стали символом національного мистецтва.

У „Записках НТШ“ опубліковано три статті вченого, які стали основою монографії: „Візантійська гимнографія як мистецтво слова і співу“, „Кулізм'яні нотовані пам'ятки княжої доби“, „Український нотолінійний Ірмолой як тип гимнографічного збірника: зміст, структура“³.

Підґрунтям християнського обряду була гимнографія, тобто співані літургійні тексти, які не лише вибудовували новий світогляд, але водночас катехизували парафіяні, навчали основ Христової віри, виховували і залучали до високоартісного мистецького стилю. Як пише Ю. Ясіновський: „Гимнографія словом і співом утверджувала хрис-

тианську онтологію про Всесвіт і світовий порядок, прославляла Вседержителя, оповідала про сотворення світу, небесну ієрархію, світ видимий і невидимий. Ці теми й образи стають провідними у християнській гимнографії, підсилюються вишуканим артистизмом і яскравими музично-поетичними засобами“ (С. 22). Все це заклало міцні підвалини подальшого розвитку національної культури молодій державі. Тож велика увага автора до візантійської гимнографії не випадкова. Цю тему Ю. Ясіновський висвітлює у першому розділі: Візантійська гимнографія; Слов'янська рецепція візантійської гимнографії та літургійного співу; Літургійні нотовані книги княжої доби*. Так послідовно розкривається яскравий образний, поетично-музичний світ візантійської гимнографії, на підвалинах якого зростала Київська церква та її літургійно-співна практика — сакральна монодія. Це був перший етап утвердження на Русі-Україні нового світогляду, який охопивши всі сфери духовної діяльності, найповніше проявився у ранньомодерну добу, зокрема, у повнозвуччі ірмолойних піснеспівів Української церкви.

У другому, основному розділі монографії, детально досліджено новаційне явище в українській літургійній практиці ранньомодерної доби — Ірмолой**. Тут автор ще раз наголошує на усвідомленні

¹ Див.: Ясіновський Ю. Виправлення, уточнення і доповнення до Каталогу нотолінійних Ірмолоїв // КАЛОФОНІА.— Львів, 2004.— С. 157—193; 2008.— С. 197—209.

² Ушкалов Л. Мелетій Смотрицький: релігійна полеміка як чин себепізнання // Львівська медієвістика: Біля джерел українського бароко. Вип. 3.— Львів, 2010.— С. 7.

³ Ясіновський Ю. Український нотолінійний Ірмолой як тип гимнографічного збірника: зміст, структура // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці Музикознавчої комісії.— Львів, 1993.— Т. ССXXVI.— С. 41—55; його ж. Кулізм'яні нотовані пам'ятки княжої доби // Там само.— 1996.— Т. ССXXXII.— С. 7—40; його ж. Візантійська гимнографія як мистецтво слова і співу // Там само.— 2009.— Т. ССLVIII.— С. 7—17.

* Питання походження писемних літургійних пам'яток княжої доби та їх територіяльної локалізації Ю. Ясіновський приділяє особливу увагу, зазначаючи, що під час вивчення нотованих книг цієї доби актуальне питання їх південноруської локалізації. Таким чином, створюється враження, що в XI—XIII ст. гимнографія та її співні форми (церковна монодія) розвивалися переважно на північних землях Русі (С. 103).

** Зазначимо, що у заголовках використаний саме такий термін визначення книжки „Ірмолой“ і лише в тексті трапляється другий відповідник — Ірмологійон, що також правильно, але перший варіант є винятково

тягlosti змісту цього збірника і візантійської практики, де й формувалися основні типи літургійних нотованих книг: „Виникненню Ірмолоя передували тривалий час пошуків універсальної гімнографічної нотованої книги. Тут переплелися давня візантійська спадщина та її південнослов'янська і давня руська рецепції, жива місцева практика, ранньомодерні європейські впливи“ (С. 112). Тож не випадково автор розпочинає другий розділ параграфом „Витоки і структурна організація нотолінійного Ірмолоя“ із подальшою деталізацією історії сховищ та збірок давньої книжності, описів і каталогів рукописних книг, кодикологічних аспектів їх вивчення. Такий підхід дає можливість вдумливному читачеві дослухатися тонкощів архівної справи задля розуміння її складності і потреби, задля усвідомлення великої потреби в укладанні та опрацюванні правдивих „скарбів нації“.

Безперечно, виникнення нотолінійного Ірмолоя не випадкове, про це свідчить тривалий шлях його створення й універсальні властивості збірника, в якому зосереджено основний відібраний літургійний репертуар. Ірмолой також представив нову форму запису півчих текстів київською п'ятилінійною нотою, що давало можливість не лише точно відчитувати музичний матеріал, але й швидше ним опанувати завдяки простому і зрозумілому нотному письму. В цьому проявився також і вплив європейського Ренесансу, що разом із багатоголосими формами імпортував до України різні способи запису музичних текстів. Усе це „зумовило рішучий музично-стильовий злам на порозі барокової доби та при цьому Україна й Білорусь зуміли зберегти свої давні форми церковного співу як органічну частку візантійського обряду“ (С. 238).

Дослідженню Ірмолоя Ю. Ясіновський присвятив довгі роки наукової праці в архівах і бібліотеках колишнього радянського простору. Автор віднайшов і описав понад тисячу збірників, що увійшли до Каталогу⁴, написав десятки статей, організував і завершив розробку комп'ютерної бази даних ірмолоїчних піснеспівів⁵ та разом із німецькими колегами підготував до друку факсимільне видання найстаршого Львівського ірмолоя останньої чверті XVI ст.⁶ Все це багатство напрацьованих десятиліттями матеріалів, набувши досконалої форми, склало основу монографії, головний зміст якої вибудовано навколо розуміння україн-

ського Ірмолоя як однієї з найяскравіших вершин еволюції візантійської спадщини. При цьому розкриваються найдрібніші фрагменти широкого кола питань: виникнення, побутування та сама сутність збірника, його літургійної, мистецької та педагогічної вартостей. Всі ці питання послідовно викладені у таких параграфах другого розділу: Палеографія словесного тексту, Палеографія київської ноти, Датування і локалізація ірмолоїв, Творці-переписувачі ірмолоїв, Мистецький декор, Маргінальні записи, Перші друковані видання ірмолоїв.

Ірмолой розглядається не лише як літургійний збірник і рукописний кодекс, а й як фундаментальне явище української культури, що мало великий вплив на розвиток освіти, мистецької і релігійної свідомості, а його „поширення на всіх етнічних землях українців є переконливим свідченням культурно-національної єдності народу, півчою традицією, що згуртувала роз'єднаний політичними обставинами народ“ (С. 364). З цієї причини автор спирається на майже вичерпне коло джерел, яке охоплює всю територію українського етносу, включно з білоруськими пам'ятками, переконуючи в існуванні єдиного півчого стилю сакральної монодії ранньомодерної доби. А поряд із узагальненим стилем проявлялися індивідуальні риси кожного збірника, відбиваючи як творчий метод переписувача, так і особливості місцевої богослужбової практики. Тут допомагають дослідження репертуару ірмолоїв, манери письма переписувачів, маргінальних записів, мистецького декору, ілюстрацій, передмов тощо, що вирізняють кожний список з тисячі інших.

Високу наукову вартість засвідчує останній додатковий розділ монографії, в якому виокремлені такі списки: Словник переписувачів українських і білоруських ірмолоїв⁷, Показчик місцевостей перепису ірмолоїв, Список рукописних джерел, Бібліографія, Показчик імен, Показчик географічних назв, Список ілюстрацій (С. 127). На окрему увагу заслуговують джерельні та бібліографічні матеріали, окремо зібрані на 50-ти сторінках, що вказують на ґрунтовну обізнаність автора, а водночас і постійне зацікавлення науковців медієвістикою. Отже, монографія Юрія Ясіновського — особливо актуальна в наш час праця, яка привертає увагу до виняткового явища української культури — Ірмолоя.

Наталія СИРОТИНСЬКА

національною формою назви збірника, тоді як другий відповідає також визначенню одножанрового збірника ірмосів, що існував у візантійській практиці і, відповідно, в київську добу. Тож виокремлення форми „Ірмолой“ не випадкове: воно засвідчує свідомий авторський крок задля акцентування на дослідженні саме нотолінійного збірника ранньомодерного періоду в Україні.

⁴ У Каталозі Ю. Ясіновський описав 1111 нотолінійних Ірмолоїв (див.: Ясіновський Ю. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16—18 ст.— Львів, 1996), а пізніше виявив та описав ще 40 таких рукописів (див.: його ж. Виправлення...— С. 57—193; с. 197—209).

⁵ Бондаренко В., Ганнік К., Ясіновський Ю. Репертуар української і білоруської сакральної монодії: комп'ютерна база даних [буклет].— Львів, 2003.

⁶ Das Lemberger Irmologion. Die älteste liturgische Musikhandschrift mit Fünfiniennotation aus dem Ende des 16. Jahrhunderts / Herausg. und eingeleitet von J. Jasynovs'kyj, Übertragen und kommentiert С. Lutzka / Львівський ірмологіон. Давній літургійний музичний рукопис п'ятилінійної нотації кінця 16 століття / Ред. і вст. стаття Ю. Ясіновського, транскрипція і коментарі К. Луцької (Bausteine zur Slavischen Philologie und Kulturgeschichte. Reiche B: Editionen, Bd. 24).— Köln; Weimar; Wien, 2008.— 509 S.

⁷ Вперше словник переписувачів нотолінійних Ірмолоїв Ю. Ясіновський опублікував у 2008 р. (див.: Ясіновський Ю. Переписувачі нотолінійних ірмолоїв // КАЛОΦΩΝΙΑ.— Львів, 2008.— Ч. 3.— С. 197—209).